

Caroline Lønne Michelsen

Arkivformidling i en digital verden

Bacheloroppgave i Arkiv- og samlingsforvaltning

Veileder: Lars Christian Jenssen

Mai 2022

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for lærerutdanning

Caroline Lønne Michelsen

Arkivformidling i en digital verden

Bacheloroppgave i Arkiv- og samlingsforvaltning
Veileder: Lars Christian Jenssen
Mai 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for lærerutdanning

Kunnskap for en bedre verden

SAMMENDRAG	2
INNLEDNING	2
PROBLEMSTILLING	4
DISPOSISJON	4
TEORETISK RAMME/BAKGRUNN	5
DIGITALISERING	8
DEBATTEN	11
LOVVERK	19
AVSLUTNING	21
LITTERATURLISTE	23

Bacheloroppgave

Arkivformidling i en digitalisert verden

“Dei statlege styresmaktene skal leggje til rette for eit ope og opplyst offentleg ordskifte.”

Grunnloven, §100, sjette ledd.

Sammendrag

Debatten om arkivene skal drive med arkivformidling eller ikke har pågått i flere tiår, og blir mer og mer preget av den økende digitaliseringen. I denne oppgaven ser vi på de ulike argumentene i debatten, og hvordan digitaliseringen påvirker arkivformidling og debatten rundt. Formidling av arkivmateriale har blitt mer utbredt og inkludert inn i de statlige publikasjonene på kulturfeltet. Samtidig ser vi en økning i folkets forventninger; kommunikasjon på alle nivåer – også formidling – skal foregå på en digital allmenning. Bør arkivene og arkivarene imøtekomme disse forventningene – og hvordan vil det påvirke samfunnsoppdragets kjerne?

Innledning

Denne oppgaven handler om debatten rundt arkivformidling i en digitalisert verden. Debatten er kompleks, fordi den ikke bare tar for seg *om* arkivene skal drive med formidling eller ei; men også fordi den handler om hva arkivformidling faktisk *er*. Jeg forsøker å beskrive hvordan digitalisering har påvirket måten vi ser på formidling av arkivmateriale, og hvordan det bidrar til at arkivene oppfyller sin samfunnsrolle. Arkivene inneholder enorme mengder med historisk materiale - med vesentlig kunnskapspotensiale for samfunnet - som i stor grad ikke blir brukt av samtiden. I utgangspunktet handler dette om debatten fra et norsk perspektiv, men med innslag av internasjonale aktører.

Tidligere Riksarkivar John Herstad skrev i 2004 en artikkel i Dagbladet som ble førende i debatten om arkivene skal drive med formidling eller ikke. I følge han vil formidling i

arkivene føre til svekket tillit til arkivene fra samfunnet. Arkivarens rolle er, i følge Herstad, å være arkivets vokter, og ikke arkivets historieforteller. Dersom arkivene mister tilliten vil de ikke kunne gjøre sine andre arbeidsoppgaver med full legitimitet, og derfor blir arkivformidling ikke noe Herstad er villig til å inngå kompromiss om; vi er først og fremst voktere, og den rollen kan ikke ofres for noe annet (Herstad, 2004). Dette ståstedet har ført til mye debatt rundt tematikken, og noe vi skal se nærmere på i denne oppgaven.

At arkivarene ofte blir sett på som vokterne av samfunnets informasjon, er ikke et problem i seg selv. Debatten oppstår ved at arkivene blir begrenset til å være *kun* dette; fordi arkivene har potensiale til å både *være* mer og å *yte* mer for samfunnet. Dersom dette utdaterte voktersynet fortsetter, er det stor fare for at arkivmateriale kun blir brukt av forskere som skriver for andre forskere, eller historikere som skriver for andre historieinteresserte. Dette vil være et stort tap for samfunnet, fordi kunnskap ikke skal tilhøre kun en akademisk elite, men hele folket. Arkivformidling bør derfor være et prioriteringsområde for arkivene. Det er dog slik at formidling i arkivene har hatt ulik prioritet de siste tiårene; og nylig har tilgjengeliggjøring overtatt tronen i arkivets samfunnsoppdrag.

For å belyse hvordan en endring har skjedd, må det naturligvis inkluderes hvordan ting har vært tidligere. Fra starten av arkivenes eksistens har tilgjengeliggjøring - og særlig formidling - av arkivmateriale vært begrenset, men etter inntoget av den digitaliserte verden har det blitt åpnet mange dører. I stortingsmeldingen *Arkiv* blir det stadfestet at informasjonsteknologi og internett har gjort det vesentlig enklere å tilgjengeliggjøre arkivmaterialet for folk flest. Dette begrunnes med at papirbaserte arkiv har begrenset brukspotensiale; fordi dokumentene er unike og skjøre kan de kun brukes ett sted om gangen og i tillegg kan bruk kun forekomme under tilsyn (Meld. St. nr. 7, 2012-2013, s. 38-39). Med digitale dokumenter finnes ikke disse restriksjonene, noe som innebærer en økt demokratisering av arkivarbeidet og ikke minst en effektivisering.

Et problem arkivene har stått ovenfor er holdningen samfunnet har til arkivene som samfunnsinstitusjoner. Det finnes dessverre de som ikke engang vet at arkivene eksisterer, mens noen vet ikke hva arkivene gjør, eller hvilken nytte de har. For andre kan de fremstå som noe som ikke er relevant for dem selv; kun for andre, eller gjerne for en elite (Meld. St. nr. 7, 2012-2013, s. 50). En slik holdning eller uvitenhet må arkivene kjempe mot, og jobbe for å skape et åpent rom og en inviterende dialog mot publikum. Det er derfor også et poeng

at arkivene skal formidle om sin egen eksistens og om hva de kan tilby den vanlige samfunnsborger i deres daglige liv.

Problemstilling

Hvilken plass har arkivformidling i arkivenes samfunnsoppdrag, og hvilken påvirkning har digitalisering hatt på debatten rundt arkivformidling?

Her ønsker jeg å fordype meg i hva arkivformidlingsdebatten og dens mange stemmer sier, og samtidig se på hvordan digitaliseringstoget har ført denne debatten frem. Dette er en litteraturstudie av tema, og er ikke basert på observasjon/intervju o.l., men på rene litteraturkilder. Det blir blant annet brukt artikler, bøker og statlige og offentlige publikasjoner. Det er også viktig å poengtere at dette skrives hovedsakelig om arkivinstitusjoner som driver depot - f.eks. Statsarkivene og byarkivene, og om arkiver som er knyttet til den offentlige forvaltningen. Perspektivet denne oppgaven har som utgangspunkt er et hvor *historie* er kjernen, og vil fokusere på at historisk materiale er det det arkivmaterialet som skal formidles.

Disposisjon

Oppgaven består av følgende deler: Innledning, problemstilling, intro til tema, teoretisk ramme, kort om digitalisering, en hoveddel som i hovedsak er svar på problemstillingen, lovverk, og til slutt kommer naturlig nok en avslutning/oppsummering. Jeg starter så klart med innledningen, hvor jeg tar for meg temaet for oppgaven, og hvorfor jeg har valgt dette temaet. Jeg presenterer så problemstillingen, og gir en kort til disposisjonsintro til resten av oppgaven. Dette blir fulgt opp med en teoretisk ramme bak oppgavens tema.

Hoveddelen skal selvsagt bestå av ulike argumenter fra ulike debattanter og utdyping av svar på problemstillingen. Det blir en kort gjennomgang lovverk som legger føringer for hvordan man skal utføre samfunnsoppdraget, men som samtidig setter restriksjoner for publisering på nett osv. I tillegg skal vi se på digitaliseringsteori og helt kort hvordan arkivformidling kan foregå i praksis. Avslutningen skal ikke være en konkret konklusjon som svar på

problemstillingen, men en oppsummering av det faglige vi har gjennomgått i teksten, og fungere som en avrundning på det som har blitt presentert i oppgaven.

Teoretisk ramme/bakgrunn

Formidling i arkivene har hatt en ulik prioritering gjennom tidene. I starten av arkivenes institusjonelle historie - da de først begynte å få driv som samfunnsinstitusjoner - handlet det først og fremst om å *bevare* dokumentasjon. Senere ble det inkludert i oppdraget at arkivmateriale som ble bevart, faktisk skulle *formidles* til samfunnet og dets innbyggere. Noen mener enda at bevaring er hovedoppgaven (som vi så John Herstad mente tidligere i teksten) men dette i seg selv er nok til å dekke hele det øvrige samfunnsoppdraget som arkivene har; spesielt ikke dersom arkivene skal kunne legitimere sin egen eksistens.

Begrepet *arkivformidling* har blitt brukt på forskjellige måter i debatten, og en presisering er derfor nødvendig. Noen mener at arkivformidling er formidling av arkivenes innhold; altså å bearbeide og kontekstualisere historie fra arkivmaterialet. Andre mener at arkivformidling er formidling om arkivets eksistens; altså synliggjøring av arkivet i samfunnet. I tillegg finnes det de som mener at arkivformidling er en blanding av de to; formidling av arkivmateriale som skaper bevissthet rundt arkivene i samfunnet. Denne tredelingen preger debatten hele linjen over, og samtlige vil bli nevnt i ulike deler av denne oppgaven fremover. Det kommer fram av kontekst hvilken av de øvrige tilnærmingene til begrepet som er brukt videre, men i all hovedsak diskuteres det her historieformidling; altså formidling av arkivmateriale fra et historisk perspektiv.

I artikkelen "*Aktiv Formidling*" og "*Passiv Tilgjengeliggjøring*" 20 år etter tar forfatter Leiv Bjelland for seg todelingen av arkivformidlingsbegrepet, samt forskjellen på formidling og tilgjengeliggjøring. Debatten rundt formidling i arkiv i Norge fikk medfart på starten av 2000-tallet, og Bjelland mener at vi kan se en markant endring i vektlegging og skilnaden mellom begrepene formidling og tilgjengeliggjøring rundt 2016. Denne endringen kan skyldes den stadig økende teknologiske utviklingen, samt digitaliseringen av sektoren, men Bjelland poengterer at dette ikke er årsak nok på egenhånd; politiske føringer og arkivfaglige endringer har også spilt en rolle for dette skiftet (Bjelland, 2022, s. 47).

I artikkelen *Kunnskapsformidling for folk flest* skriver Marit Haugland (da fra Bergen byarkiv) at deltakerne i arkivformidlingsdebatten gjerne befinner seg i én av to leire; enten i formidlingsleiren eller i tilgjengeliggjøringsleiren (Haugland, 2004, s. 5). Bjelland legger frem at de som tilhører formidlingsleiren har kritisert arkivsektoren for å være *for arkivoritentert*, og for å vektlegge arkivfaglige prinsipper høyere enn brukervennlighet. Dette koker ned til en etisk problemstilling; dersom vi ikke driver med aktiv formidling av historiske materiale, kan nettopp det materialet gå tapt; altså forsvinne hen i havet av annen informasjon, eller rett og slett bare aldri bli brukt fordi ingen vet at det eksisterer. På den andre siden må arkivarene spørre seg selv om det er etisk rett å ta materiale ut av sin proveniens - ut av sin gitte og skapte kontekst - kun for brukervennlighetens skyld (Bjelland, 2022, s. 52).

Det blir også videre vesentlig å kunne skille mellom begrepene formidling og tilgjengeliggjøring, fordi dette skillet vil være betydelig viktig for å holde arkivene ansvarlig i arbeidet med arkivformidling for både samtid og fremtid. Formidlingsbegrepet blir beskrevet som handlingen å *aktivt oppsøke* et publikum med bearbeidet og kontekstualisert arkivmateriale for å skape interesse for arkivets innhold. Tilgjengeliggjøring blir på motsatt side begrenset til å være de publikumsrelasjonene knyttet til det å ha fysisk materiale tilgjengelig ved forespørsel, publisere materiale på nett og veilede de som trenger det. Arbeidet knyttet til tilgjengeliggjøring er derfor sterkt knyttet til at en bruker vet om materialet på forhånd (Bjelland, 2022, s. 55-56).

Beskrivelsen ovenfor er det Bjelland definerer som arkivformidling i smalt begrep, og var den førende tolkningen i debatten frem til skiftet i 2016. Arkivformidling i bred forstand tok da over, mye takket være den økende digitaliseringen, og fordi det åpenbart er mindre fokus på bearbeiding av arkivmateriale enn det var tidligere. Dette kan i noen grad skyldes at det ikke tildeles nok ressurser til formidling, men også fordi andre tilnærminger til publikum og oppdrag for arkivene ble viktigere; deriblant en økende bruk av *deltakelse* i arkivene (Bjelland, 2022, s. 62). Deltakelse inviterer publikum til å bidra og påvirke formidlingsarbeid i ABM-sektoren, og skilles fra det opprinnelige synet på formidling som en-veis kommunikasjon til å bli et samarbeid mellom institusjonen og dens målgruppe.

Dersom argumentet er at arkivene kun er til for å bevare samfunnsdokumentasjon og historisk materiale, har kulturdepartementet et motargument i stortingsmeldingen *Kjelder til*

kunnskap og oppleving som lyder “*Bevaring er ikkje eit mål i seg sjølv, det er eit naudsynt tiltak som skal tryggja at informasjonsberarane kan tolkast på ny av framtidige generasjoner*” (St.meld. nr. 22 (1999-2000), s. 3). Det er *bruken* av arkivmateriale som er det endelige målet. Dette kan brukes som grunnlag for å argumentere for at arkivene skal drive med formidling i samtiden. Arkivene har allerede bevart materiale i lang tid - og for samfunnet som eksisterte for 200 år siden, er vi - i samtiden - også å regne som en “fremtidig generasjon”, og således burde vi aktivt tolke materialet - og dele det vi lærer av det med det øvrige samfunnet.

I stortingsmeldingen blir arkiv, bibliotek og museer beskrevet som viktige aktører i samfunnet; de skal blant annet tilrettelegge for lik tilgang til informasjon og kunnskapskilder for samfunnsborgerne. Målet blir at enkeltindividene i samfunnet evner å delta og utvikle seg selv i det norske demokratiet (St.meld. nr. 22 (1999-2000), s. 2). Med andre ord skal, ideelt sett, institusjonene i ABM-sektoren både sikre samfunnsdokumentasjon og historie, men samtidig bidra til økt medborgerskapskompetanse, noe som lettest gjøres ved formidlingsarbeid.

Videre poengterer departementet at bruk av informasjons- og kommunikasjonsteknologi kan framprovosere en større fellesskapsordning mellom de tre institusjonene i ABM-sektoren. Et slikt samarbeid kan potensielt åpne mange dører for både forvaltning av dokumentasjon og historisk materiale, men også formidling av dem. Digitale løsninger kan således føre til utvikling av arbeidsoppgaver og prosesser som ligner på hverandre på tvers av institusjonene, og kan - med riktig utnyttelse - gi brukerne mer samkjørte og kombinerte tjenester; hvilket uten tvil vil føre til økt effektivitet i hele sektoren (St.meld. nr. 22 (1999-2000), s. 2). Effektivisering og utvikling av sektorens tjenester kan åpne for friere ressursbruk, og det digitale skiftet, som ved tidspunktet av publiseringen av denne Stortingsmeldingen var godt i gang, har derfor potensiale til å skape nye og innovative løsninger som tjener både forvaltningen selv, men også brukerne. Spørsmålet blir på hvilken måte dette bør skje, og hvilke konsekvenser det kan få.

Digitalisering

Som sett over har digitalisering hatt en stor påvirkning på debatten rundt arkivformidling; det åpner dører og bidrar til at prosesser blir forenklet og øker effektiviteten i sektoren. I boken *Digitalisering* av forfatterne Ask & Søråa tilbyr de en versjon av en definisjon på begrepet *digitalisering* som vi herfra kan ta utgangspunkt i:

“Digitalisering beskriver sosiale og teknologiske endringer knyttet til utvikling, innføring og/eller bruk av digital teknologi. Digitalisering innebærer både teknologisk endring i form av digitisering (der verden oversettes til et maskinlesbart format) og sosial endring der samfunn, grupper og individer omorganiseres rundt og med ny teknologi”

(Ask & Søråa, 2021, s. 33).

Her blir det vist at digitalisering er et begrep som dekker en eller flere *prosesser*, og skiller seg fra begrepet *digitisering*, som kun er prosessen å overføre og oversette informasjon til et format som er beregnet for digital bruk.

Ask og Søråa diskuterer i boken hva digitaliseringens betydning på samfunnet har vært og kan bli. Tematikken omfatter digitaliserings gryende nærvær i det daglige, og fordelene og ulempene dette bringer, både i det private liv og i det offentlige. *“Digital teknologi utvider vårt mulighetsrom ved å koble oss med mennesker, informasjon og kulturer langt utenfor vår fysiske rekkevidde”* (Ask & Søråa, 2021, s. 13). Dette strekker seg naturligvis også inn i arkivenes sfære; og åpner for nye muligheter for hva arkivene kan oppnå.

Arkivformidlingen har av noen blitt tilsidesatt og kritisert fordi det vil føre til at andre deler av samfunnsoppdraget kan bli kompromittert av formidlingen, og den digitale påvirkningen har virket avskrekkende for kritikerne. Men Ask & Søråa poengterer at man er nødt til å løsrive seg fra tanken om at utvikling foregår i en rett linje; dersom vi beveger oss inn i et område vi ikke er komfortabel i, trenger ikke det nødvendigvis å bety at det er slutt på reisen; i stedet må vi åpne for å finne andre - og gjerne mer kreative - veier til målet. *“Om vi åpner for at teknologiers utviklingsforløp ikke er fastlagt, og at de konsekvensene teknologier medfører i samfunnet, ikke er forutbestemt, åpner vi opp et handlingsrom der vi anerkjenner det ukjente som en mulighet”* (Ask & Søråa, 2021, s. 15). Dette er en god inngang til å se at arkivformidling i en digital verden kan utvikles til å faktisk harmonere med andre sider av arkivets samfunnsoppdrag.

Digitalisering er ikke noe vi skal være redde for, men heller noe vi skal bruke tid på å lære oss å kjenne. Det kan være de som anser digitaliseringen som overveldende og omfattende, med lite spillerom for andre metoder, men Ask & Søråa forklarer at det ikke trenger å være slik. *“Et av problemene med å forstå digitaliseringsprosesser er at mange institusjoner og bedrifter ser digitalisering som en lineær reise fra A til Å, der teknologi introduseres og enten lykkes eller mislykkes”* (Ask & Søråa, 2021, s 17). Dette er problematisk fordi man låser seg i en enten/eller-tankegang, mens det i realiteten finnes mange måter å utnytte den digitale ressursen på. (Ask & Søråa, 2021, s 17). Teknologien er med andre ord ikke farlig; vi må lære oss å angripe den med riktig holdning. Men samtidig som vi skal utnytte mulighetene digitaliseringen kan tilby, må vi endog være klar over at teknologien ikke er *hele svaret* på spørsmålet; eller hele løsningen på problemet.

Teorien om at teknologien er den hele og fullstendige fiksen for samfunnsutfordringer er det som blir kritisert av begrepet *teknologisk fiks*. Teknologi skaper muligheter, forenkler visse prosesser, og vil gjøre ting mer tilgjengelig for mannen i gaten; men vil aldri være den totale løsningen. *“Teknologisk fiks og fiksisme framhever at når teknologi tilbys som hele løsningen, kan det få flere negative konsekvenser; det forenkler komplekse situasjoner, pulveriserer politisk ansvar, fortrenger politiske løsninger (eksempelvis reformer, ressurstildeling, utredninger, lovverk, institusjoner og rådgivende instanser) og individualiserer problemer”* (Ask & Søråa, 2021, s. 30). Argumentene for å drive med arkivformidling kan derfor ikke ene og alene lene seg på digitalisering.

Ask & Søråa presiserer i tillegg at teknologi ikke bare mangler potensialet til å være hele løsningen, men også at teknologi faktisk kan skape uforutsette utfordringer for samfunnet og teknologiens brukere som de ellers ikke ville ha hatt. *“Den overdrevne troen på teknologiens endringskraft fortrenger behovet for politiske løsninger som virker sammen med teknologien, og vi ender opp med i større grad å bale med effekter enn med årsak - å behandle symptomer istedenfor sykdom”* (Ask & Søråa, 2021, s. 31). Digitalisering må derfor brukes i samsvar med utvikling av blant annet politiske løsninger for at arkivformidling kan drives frem og utvikles med gode langtidsløsninger.

Digitale verktøy og teknologiske løsninger har vært en sentral drivkraft bak samfunnsutvikling hele linjen over, og det er naturlig at samtlige sektorer er nødt til å ta

stilling til dette på ulike nivåer. I følge *Handlingsplan for IT på kulturområdet 1998 - 2001* fra kulturdepartementet, ble det i 1996 startet en IT-plan for den norske kultursektoren. Som utgangspunkt skulle institusjonene finne grunnlagsmateriale som kunne utnyttes videre i prosessen med å utvikle handlingsplanen for IT. Målene videre skulle være å blant annet “stimulere til kvalitet” og “komme flest mulig mennesker til gode” (*Handlingsplan for IT på kulturområdet 1998-2001 (1997)*).

Regjeringen sier i denne handlingsplanen at et av områdene som skal bli prioritert i denne perioden er formidling, og at dette skal gjøres nettopp gjennom bruk av de nye digitale verktøyene som oppstår. Formålet med dette var “å øke oppslutningen om kulturaktiviteter og stimulere til egenutvikling. Her må også nye medier og informasjonsteknologi tas i bruk” (*Handlingsplan for IT på kulturområdet 1998-2001 (1997)*). Det er åpenbart at formidling er en tydelig del av planen for kulturfeltets utvikling, og at det skal skje i samsvar med nye digitale løsninger.

Utfordringen for sektoren de neste tiårene ville, i følge kulturdepartementet, bli å utnytte det potensialet som teknologien medbringer og å håndtere de endringene som digitalisert skapt samfunnsdokumentasjon utgjør. Regjeringen hadde som utgangspunkt å møte disse utfordringene med ulike tiltak, blant annet å gi mer tilskudd til digitale løsninger innenfor sektoren, åpne for endringer i organisasjonsstrukturen, og innføring av blant annet kvalitetskrav i lover og forskrifter (St. meld. nr. 22 (1999-2000), s. 4).

Utfordringen med å gape over digitalt skapt materiale var forutsett allerede i handlingsplanen for IT i 1997, hvor det blir stadfestet at disse endringene er så inngripende i arkivenes natur at det vil forekomme en arkivrevolusjon. Arkivverket var på dette tidspunktet ikke forberedt eller i stand til å håndtere den utfordringen. “*For at vi skal unngå å miste "den nasjonale hukommelse" som også de elektroniske arkivene våre representerer, må det settes inn betydelige styrkingstiltak*” (*Handlingsplan for IT på kulturområdet 1998-2001 (1997)*). Her ser vi også at det blir forespeilet at det er nødt å sette tiltak for å hindre at dokumentasjon går tapt, og at digitaliseringen dermed ikke bare har ført med seg nye og enklere løsninger, men også skapt utfordringer for hele sektoren.

Debatten

I artikkelen “*From Paper Archives to People Archives: Public Programming in the Management of Archives*” skriver forfatterne Gabrielle Blais og David Enns at arkivene (fra et kanadisk perspektiv) i utgangspunktet ble sett på som institusjoner som innhenter, organiserer og bevarer dokumenter fra både den private og den offentlige sfære. I den første perioden med arkiver som samfunnsinstitusjoner ble formidling av arkivmateriale begrenset til å være selve handlingen vi i dag forbinder med tilgjengeliggjøring, altså fremstilling av oversikt over materiale i arkivene og veiledning til historieforskerne. I følge Blais og Enns er dette perspektivet det dominerende perspektivet på “*outreach*” eller “*public programming*” gjennom hele 1900-tallet (Blais m.fl., 1990, s. 101).

Endringen i perspektivet kom ikke før mot slutten av 1900-tallet, da debatten rundt hva formidlingens natur fra arkivet *egentlig* skulle være. Det er dog viktig å presisere at selv om formidlingen skulle gjøres direkte fra arkivet, og ikke på vegne av arkivet via historikere, så var det konsensus om at formidling ikke var en del av de *daglige* arbeidsoppgavene til arkivarprofesjonen, samt at dersom man faktisk hadde midler til å gjennomføre formidlingsarbeid, ble dette sett på som et privilegium for arkivet (Blais, m.fl., 1990, s. 101).

I tillegg dukker det her også opp et tydelig skille i debatten; den ene siden var den materialorienterte retningen som anså arkivprofesjonen som ufravikelig fra dens rolle som arkivets vokter og bevarings herre. Den andre siden var mer brukerorientert; de fokuserte på at brukerne sto i sentrum, og at vi måtte tilrettelegge for dem; altså var samfunnsrollen til arkivet - heller enn arkivaren - det viktigste. Sistnevnte bærer også med seg poenget om irrelevans - samfunnet må få sjansen til å gjøre seg kjent med arkivet for å hindre at arkivet svinner ut i ingenting; “*without public involvement and interest, fostered in part through effective public relations, these institutions will become irrelevant in effect, bankrupt. Viewed in this light, the necessity of engaging the cultural marketplace must be regarded as a central concern of any archival institution*” (Blais & Enns, 1990, s. 104).

I artikkelen “*Arkivformidling - Arkiver for alle*” av Bente Jensen og Charlotte S. H. Jensen, blir det beskrevet et scenario om hvordan arkivene enda ikke blir benyttet til sitt fulle potensiale, slik biblioteker og museum blir. Bibliotekene og museene er aktive spillere i

danning av enkeltpersoners intellektuelle og kulturelle liv, mens arkivene fremstår som usynlig og utilgjengelig i tilsvarende form. Unntaket gjelder kun for de enkeltindivider i samfunnet som aktivt søker til arkivene på eget initiativ, og f.eks. myndigheter, forskere og de som driver med slektsforskning eller andre spesifikke grupper (Jensen m.fl., 2004, s. 1).

Jensen og Jensen spør tydelig om hvem arkivene er til for, og presiserer at dersom “*arkiver i princippet er til for alle grupper i samfundet, ikke kun for forskere, de andre arkivarer og arkivskaberne selv, kræver det en udvikling af tilgange, der sætter formidlingen af arkiverne og deres indhold i centrum*” (Jensen, m.fl., 2004, s. 1). Deres konklusjon er at dersom arkivene er til for det generelle folk og samfunn, må derfor arkivformidling være en vesentlig del av arkivoppdraget.

I tidsskriftet Arkheion ble det i en utgave fra 2004 tatt opp tematikken rundt arkivformidling, og det ble publisert flere artikler, både om hva det er, dens funksjon og hvordan arkivformidling kan skje i praksis. Utgaven er et svar på den økende blesten rundt arkivformidling på årtusenskiftet, samt samfunnets avtagende interesse for arkivene; hvilket naturligvis er et problematisk utgangspunkt å ha for en institusjon som anser seg selv som en av de viktigste institusjonene samfunnet har. “*For, om ingen har interesse av hva vi gjemmer i våre magasiner, kan vi risikere at ingen ser verdi i å ta vare på disse tingene. Vi har derfor i de senere år fått forsterket fokus på "formidling" eller kanskje også "gjenbruk av arkiver".*” (Marvik, 2004, s. 2).

I artikkelen *Formidling i Oslo byarkiv* skriver forfatter Ellen Røsjø om argumentene bak deres arbeid med arkivformidling. Oslo byarkiv har innført formidlingsarbeid som et punkt i vedtektene sine, og begrunner dette med at arkivene sikter på å fungere som demokratiserende og opplysende institusjoner etter at blant annet ABM-meldingen og kulturmeldingene kom. I tillegg til dette presiserer Røsjø at å drive med formidlingsarbeid ikke bare har vært begrunnet i oppfylle et overordnet samfunnsoppdrag, men også som noe grunnleggende for sikre deres videre eksistens. Formidling for dem blir, i følge Røsjø, “*et spørsmål om å være eller ikke være*” (Røsjø, 2004, s. 7). Med andre ord: Oslo byarkiv risikerte å forvitte dersom de ikke formidlet sin egen eksistens.

Videre viser Røsjø til konkrete formidlingsarbeid som Oslo byarkiv har gjennomført. Dette innebærer et internt magasin til foresatte og andre interesserte, egne internettsider, prosjekter

direkte rettet opp mot skoleelever, fagseminarer, arrangementer og utstillinger. Selve arbeidet med skolebarn mener Røsjø er viktig, fordi det også fungerer som en fremtidsinvestering i brukere; barn som i tidlig alder blir kjent med arkiv kan senere bli aktive brukere som voksne, og således kan vi øke både bruk av og bevissthet om arkiv i samfunnet i et langtidsperspektiv (Røsjø, 2004, s.8).

I artikkelen *Formidling av arkiv - Et forsøk på en problematisering* tar Harald Lindbach opp problemet med å formidle arkivmateriale. Kjernen i kritikken er at ved enhver formidling av arkivmateriale vil synet på materialet bli preget av konteksten det fremstilles i. Dette er problematisk fordi det i utgangspunktet ikke er det som er poenget med å holde et arkiv; poenget er at kildene skal være tilgjengelig for tolkning på eget initiativ og fra eget perspektiv, uten påvirkning fra arkivarer eller formidlere med en egen agenda (Lindbach, 2004, s. 10). Til gjengjeld nevner også Lindbach at arbeid opp mot skoleelever dog vil være gunstig, ikke bare for å skape fremtidige brukere, slik Røsjø mener, men også for at elever i skolen skal få “*innblikk i beslutningsprosessene i samfunnet, noe som er en forutsetning for å benytte sine demokratiske rettigheter på en aktiv og kunnskapsfull måte*” (Lindbach, 2004, s. 13).

Fagkunnskap i møte med publikum er en av de viktigste oppgavene arkivene har, men det blir, i følge Lindbach, ikke godt nok formidlet. I stedet ligger fokuset heller på å formidle historie, noe Lindbach mener er problematisk, fordi det kan ende opp som “*mer eller mindre velfunderte rekonstruksjoner av fortiden*”, og dermed ikke nødvendigvis en sannferdig fremstilling av hva som finnes i arkivene. Formidling på denne måten bryter med formålet bak arkivformidling; arkivaren er ikke en historiker, og skal ikke formidle historie. Arkivformidlingen skal formidle at arkivet eksisterer og at det har innhold som er tilgjengelig, og ikke formidle arkivmaterialets innhold i en gitt kontekst (Lindbach, 2004, s. 14).

Debatten har naturligvis også strukket seg inn i den politiske sfære, og tematikken debatteres også på den politiske agendaen. I stortingsmeldingen *Arkiv* ble det stadfestet at både formidling og tilgjengeliggjøring *kreves* for å stimulere økt bruk av arkivmateriale. Ansvaret for at arkivmaterialet er tilgjengelig for flest mulig, også for de som mangler forhåndskunnskap eller trenger tilrettelegging, ligger nettopp hos arkivistitusjonene (Meld.st. 7 (2012-2013), s. 35). I tillegg poengteres det at det ligger en *forventning* fra folket om å ha

digitale tjenester og offentlige tilbud på den digitale allmenningen (Meld.st. 7 (2012-2013), s. 39). Dette kommer naturligvis at at Norge er et av verdens mest digitale land, og forvaltningen må forholde seg til dette.

På under 20 år - fra 2000 til 2016 - økte antall nordmenn som var tilkoblet internett fra 52% til 97% (Ask & Sjøra, 2021, s. 38). Arkivverket har i ånd av dette opprettet blant annet nettstedet *Digitalarkivet*, som tilgjengeliggjør en stor del av arkivmateriale som blir digitalisert. Det blir jevnlig publisert nytt materiale på plattformen, blant annet folketellinger og kirkebøker, og interessen har vært stor. Dette er en del av tilgjengeliggjøringsstrategien deres, men stortingsmeldingen slår fast at “*Formidling, også digital formidling, bør ikke sees på som noe løsrevet fra institusjonenes oppdrag, men være en integrert del av deres aktivitet*” (Meld.st. 7 (2012-2013), s. 102). Derfor må Arkivverket utøve mer enn bare publisering av råmateriale på nett; de er nødt til å bearbeide stoffet for de gruppene som ikke ellers leter opp og tolker det selv.

I den anledning ble nettstedet *Digital fortalt* (nå Digitalt Museum/kulturnett) startet. I tillegg ble det stadfestet at det skal “*legges til rette for utprøving av nye og innovative digitale tjenester på ABM-feltet*” og at kompetansen på formidling innenfor sektoren skal økes (Meld.st. 7 (2012-2013), s. 102). Med andre ord har sektoren og regjeringen vært ganske konsekvent i sin prioritering av formidling og utvikling av digitale tjenester.

Det er dog ikke tilfelle at formidlingstrenden utviklet seg slik som regjeringen i utgangspunktet hadde tenkt, spesielt for Arkivverket. I Arkheion gir Marit Haugland Arkivverket æren for å ha sparket i gang den norske arkivformidlingsdebatten; noe de gjorde ved å bli med i det nordiske prosjektet Arkivdagen, som skal formidle arkivets posisjon i samfunnet (Haugland, 2004, s. 5) Fokuset på og prioriteringen av formidling vedvarte en periode, men etter at Riksarkivaren ble utbyttet, og erstattet med nåværende riksarkivar Inga Bolstad i 2014, har prioriteringene innenfor arkivfeltet åpenbart endret seg.

I artikkelen *Kampen om arkivarens sjel* skriver forfatterne Lars Christian Jenssen og Svein Carstens om et paradigmeskifte i forholdet mellom historievitenskapen og arkivvitenskapen, og nevner at det oppsto et konkret og tydelig skifte i prioriteringene hos Arkivverket da Bolstad ble utnevnt til riksarkivar. Dette bar med seg flere store endringer i hvordan Arkivverket opererte i praksis. Ved hennes inntog skulle det ikke lenger ansettes de med

historiefaglig bakgrunn i arkivet, og det ble gjennomført en sentralisering og presisering av Arkivverkets rolle for forvaltningen (Jenssen & Carstens, 2020, s. 214).

Tilgjengeliggjøring er nøkkelordet i den nye strategien Arkivverket har satt seg. Storparten av dokumentasjon som skapes i forvaltningen er blitt digital, og arbeidet med å finne løsninger for å håndtere dette har blitt overveldende og ressurskrevende. Arkivverkets strategi for bruk av arkivmateriale vektlegger at bruken skal forekomme på den digitale allmenningen, og i stedet for at arkivinstitusjonene skal formidle selv, skal det heller fokuseres på å gjøre arbeidet lettere for *eksterne* formidlere (Bjelland, 2022, s. 66).

I vår tid, hvor det meste av samfunnsdokumentasjon skapes og skal bevares digitalt, er det viktig å prioritere å få kontroll på og utvikle nye løsninger for å gape over dette store problemet sektoren nå står ovenfor. Dokumentasjon går stadig tapt, og Riksarkivar Inga Bolstad har antakelig startet en redningsprosess i arkivsektoren som var svært trengt. I en ideell verden ville vi hatt kapasitet og midler nok til å klare begge, altså både håndtere overproduksjon av digitalisert dokumentasjon, samtidig som vi har nok ressurser til å formidle arkivenes innhold og materiale. Forhåpentligvis er dette bare et spørsmål om tid, og en prosess vi er nødt til å brøyte oss igjennom for å kunne komme ut på andre siden.

Det er antakelig en utopi å tenke at på den andre siden venter en moderne arkivsektor med innebygget arkivering og teknologiske utvinninger som er svaret på dagens problemer. Men det er ikke utenkelig at innebygd arkivering kan åpne for en ny fordeling av ressurser og prioriteringer. I det tilfellet vil debatten rundt arkivet og dets samfunnsrolle gjerne få en endring i tone; og vi kan igjen begynne å se på hva den rollen skal være, uten den kritiske situasjonen med digitale utfordringer hengende over hodet. Det betyr dog ikke at den nåværende debatten ikke fortsetter.

Debatten koker ofte ned til kjernen i hvem *arkivaren* er, og hvilken rolle arkivaren ideelt sett skal ha. Som nevnt øvrig mente tidligere riksarkivar John Herstad at det ikke var fravikelig at arkivarens oppgave var å *bevare*, og at en utvidelse av den rollen ville bety tap av integritet (Jenssen & Carstens, 2020, s. 213). Men det finnes rom innenfor arkivvitenskapen for tverrfaglige disipliner, og bevaringsdisiplinen kan leve i harmoni med tilgjengeliggjøring- og formidlingsdisiplinen, uten at bevaringen skal tape integritet på grunn av dem. Det er klart at det må eksistere rutiner, lovverk og faglige veiledninger for at dette skal bli en sang i perfekt

symfoni, men poenget er at én disiplins eksistens ikke kategorisk utelukker den andre, slik Herstad mener.

Hvem arkivaren er, og hvilken rolle hen har i samfunnet, har endret seg over tid, og ofte i takt med andre bevegelser i samfunnet. Jenssen og Carsten forteller at denne endringen har vært preget av sosioøkonomiske og industrielle bølger, kriger, og vitenskapelige og teknologiske fremskritt. Arkivaren, som tidligere var best kjent som arkivets vokter og "*historikernes nære samarbeidspartner på innsiden*" (Jenssen & Carstens, 2020, s. 222), fikk nå en ny, utvidet rolle. "*En ny forståelse av arkivaren som en selvbevisst og selvstendig skapende aktør med en aktiv rolle i utnyttelsen av arkivene som samfunnsressurs vokste frem*" (Jenssen & Carstens, 2020, s. 222).

På mange måter blir arkivaren mer bevisst sin egen rolle, og samtidig opptatt av å kommunisere og rettfærdiggjøre sin egen eksistens i samfunnet. I tillegg blir - som vi har sett tidligere - arkivene ofte sammenlignet med bibliotekene og museene, som med sine mer fremtredende og tydelige roller i samfunnet kan plassere arkivene i skyggen. Dette øker også behovet for arkivsektoren for å fremheve hvem de er, og hva de kan tilby. I artikkelen *Bevaring, formidling, interaksjon*, skriver forfatter Camilla Christensen om arkivet og dets rolle i samfunnet. Her forklarer hun at i sammenligning med bibliotekene og museene kan arkivene bli framstilt som "*utilgjengelige og innesluttete institusjoner*" (Christensen, 2017, s. 1).

Dette problemet må løses, og i følge Christensen er internettet og de digitale utviklingene en stor del av løsningen. De nye digitale verktøyene har gitt arkivene en ny kanal å kommunisere gjennom, som resulterer i en form for åpenhet og fleksibilitet man ikke tidligere hadde. Christensen poengterer dog at dette ikke kan taes for gitt; arkivaren må såklart følge med i utviklingen, og yrket må utvikle metoder for å utnytte disse verktøyene på best mulig måte (Christensen, 2017, s. 3). Det innebærer metoder både for å nå ut med verktøyene, men også for å beskytte arkivmaterialet.

I St.Meld. nr. 24 (2008-2009) *Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv* blir det stadfestet at institusjonene i ABM-sektoren er helt sentral ressurs for det norske samfunnets kunnskapsutvikling, fordi de er kildene til den norske kultur, historie og identitet. Disse kildene skal derfor ikke stå på hyllen og støve ned mens samfunnet går videre

med hverdagen. I stedet er vi er nødt til å ta aktive grep for å sikre at kunnskapen blir benyttet til sitt fulle potensiale. Det blir derfor poengtert at det er *“av vesentlig betydning for vår felles forming av det norske samfunnet at vi sikrer kildene og gir befolkningen demokratisk tilgang til dem”* (St.meld. nr. 24 (2008-2009, s. 9))

Strategien som blir lagt frem nevner klart og tydelig at informasjons- og kommunikasjonsteknologi har åpnet for en svært utvidet tilgang til materialet som finnes i institusjonene i ABM-sektoren. I tillegg anses det som en stor fordel for denne utviklingen at også individene i samfunnet tilegner seg kunnskap om den teknologiske verden, og forstår hvordan digitale verktøy brukes. Denne utviklingen kommer bare til å gro seg sterkere, fordi vi per dags dato allerede har en generasjon som er oppvokst med teknologi i blodet, som forstår både bruk og utvikling av digitale verktøy.

På grunnlag av dette har strategien en visjon om å tilgjengeliggjøre og formidle så mye innhold som mulig ved bruk av IKT-løsninger, og gjerne helst på en *brukerorientert* måte. Årsaken til dette er naturligvis at teknologien er kommet for å bli, og samfunnet er mer kunnskapsorientert enn noen gang. Derfor blir tilgang til *“og bruk av IKT i et samfunn i rask forandring et virkemiddel for å opprettholde og videreutvikle grunnleggende demokratiske prinsipper som deltakelse og inkludering”* (St.meld. nr. 24 (2008-2009, s. 9)).

Videre blir det også stadfestet at IKT-meldingen *Eit informasjonssamfunn for alle* fra 2007 legger frem at det norske samfunnet behøver en *digital allmenning*, altså et område av samfunnet som foregår i den digitale verden (St.meld. nr. 24 (2008-2009, s. 9)). Den digitale allmenningen holder naturligvis en plass for tilgjengeliggjøring og formidling av den norske kulturarven, og dette er det flere argumenter for. *“Historisk kildemateriale, høy faglig kvalitet, høy tillit i samfunnet og omfattende samlinger er aspekter som til sammen forklarer hvorfor det er samfunnsmessig viktig å bruke kulturarvmateriale som et substansielt innholdselement i den digitale kunnskapsallmenningen”* (St.meld. nr. 24 (2008-2009, s. 10)).

Tilgjengeliggjøring på den digitale allmenningen er meget fordelaktig for den norske kulturarven, fordi det i hovedsak gjør jobben vesentlig lettere enn det var tidligere. Nå kan man *“oppsøke digital representasjon av arkivmateriale, foto, publikasjoner osv. på Internett, uten å måtte oppsøke den konkrete institusjonen som har originalmaterialet”* (St.meld. nr. 24

(2008-2009, s. 14). Dette forutsetter dog en befolkning som vet hvor de skal hente informasjonen de trenger, og hvordan tolke den på egenhånd.

Brukerorientert formidling blir fremhevet som vesentlig for å nå igjennom med kunnskapen til visse undergrupper. Dersom materialet ikke blir tilrettelagt for dem vil den informasjonen være *utilgjengelig* for dem, hvilket er kritisk for den demokratiske verdien arkivene skal ha for å oppnå sitt samfunnsoppdrag. Det norske samfunnets borgere er mange og forskjellige. Det finnes generasjoner som fortsatt ikke er komfortabel med digitale verktøy, og gjerne fortsatt leser avisen i papirformat. Det finnes analfabeter, som ikke kan lese eller skrive og er avhengig av muntlige tilnærminger til kunnskap. Det finnes døve som ønsker å lese, og blinde som ønsker å høre kunnskapen, eller lese den ved punktskrift. Det finnes de som har begrenset bevegelighet, og gjerne aldri forlater hjemmene sine.

Slike variabler finnes det utallige versjoner av, men felles for dem alle er at alle disse menneskene er likeverdige samfunnsborgere med grunnleggende rett til kunnskapsbanken som samfunnet besitter. *“Samlingene på abm-feltet dokumenterer samfunnsmessige og kulturelle forhold og må settes inn i en sammenheng for å gi mening. Ofte må det også gjøres tilrettelegginger for at informasjonsverdien skal bli best mulig – materialet må formidles. For det store flertallet som ikke er eksperter, vil verdien av samlingene avhenge av hvordan de gjøres forståelige for oss og morgendagens mennesker, altså av art og grad av formidling”* (St.meld. nr. 24 (2008-2009, s. 14). Det er altså tydelig at tilgjengeliggjøring må være tilstede for at formidling kan gjennomføres, men det samme kan da - overraskende nok - sies i motsatt rekkefølge; for å oppnå full, demokratisk tilgjengelighet, må materialet bearbeides; altså formidles.

Lowverk

Å formidle og tilgjengeliggjøre på digitale plattformer gir naturligvis nye utfordringer i forbindelse med hva lovverket sier, gjerne spesielt åndsverkloven, offentleglova og forvaltningsloven. Arkivretten blir dekket av flere lover enn som så, men disse lovene er gjerne mest relevant når det gjelder hva som kan deles offentlig uten å være preget av unntaksreglene. Hovedregelen for feltet, som er oppgitt i offentleglova, er at det skal være full åpenhet i offentlig forvaltning.

Grunnloven § 100 stadfester at ytringsfrihet skal finnes i Norge. Denne paragrafen er lang og dekker mye, blant annet at alle har rett til innsyn i den offentlige statsforvaltningen. Men det viktigste leddet i denne sammenheng er §100s sjette ledd, som lovfester at styresmaktene i Norge skal tilrettelegge for et åpent og opplyst offentlig ordskifte. Mange vil argumentere for at de offentlige arkivene møter denne loven tilstrekkelig med *tilgjengeliggjøring* av arkivmateriale, men med *formidling* vil arkivene ha bedre uttelling. Og, som vist ovenfor, må begge skje i *harmoni* for å være fullstendig demokratisk.

Offentleglova §3 tar for seg hovedregelen om innsyn i offentlig forvaltning, og sier at i utgangspunktet skal alt dokumentasjon være tilgjengelig for å søke innsyn i, med mindre det finnes unntaksregler som beskytter informasjonen. Naturligvis finnes det lover og regler for disse unntakene som vi finner blant annet i de ovennevnte lovene. De er til for å beskytte blant annet personvern og landets sikkerhet, men i den nasjonale strategien for digital bevaring og formidling av kulturarven blir det sagt at det er et "*hovedmål å legge til rette for at kulturarvinstitusjonene innenfor lover og regelverk kan stille til disposisjon i digital form så mye som mulig av det kildematerialet som institusjonene forvalter*" (St.meld. nr. 24 (2008-2009, s. 14). Dette utgangspunktet blir presisert at er i et formidlings- og brukerperspektiv, men er naturligvis i tråd med hovedregelen om åpenhet fra offentleglova.

Formålsparagrafen i arkivlova sier at vi skal sikre arkiv som har kulturell, forskningsmessig eller sikkerhetsmessig verdi, for å kunne bevare og tilgjengeliggjøre informasjonen. Denne loven er tett knyttet til de ovennevnte lovene, og skal sikre ett Norge med sikkerhet for sine innbyggere, samt åpenhet om kultur og historie. Denne paragrafen sier ikke spesifikt at formidling er del av arkivenes samfunnsoppdrag, men som sett over kan formidling indirekte

bli argumentert for at er høyst nødvendig for at arkivene skal oppnå fullverdig tilgjengeliggjøring av sitt materiale.

I artikkelen *Arkivkvalitet, historiefortelling (og formidling, i teorien) - noen refleksjoner* av Leiv Bjelland skrives det at formidling i arkivene er i *“latent konflikt med arkivfagets grunnprinsipper, fordi formidling ofte innebærer at dokumenter tas ut av sin kontekst”* (Bjelland, 2013, s. 25). Bjelland diskuterer hvordan formidling kan passe inn innunder de ulike teoretiske retningene innenfor arkivteorien, og hvilke problemer som oppstår i den sammenhengen. Maria Press, som tidligere jobbet for Arkivsenteret på Dora, og nå er seksjonssjef for Statsarkivet i Østersund, skrev i 2014 en artikkel kalt *Har vi lov å drive med arkivformidling?* som et motmæle mot denne artikkelen av Leiv Bjelland.

Press sier at hun har drevet med arkivformidling i mange år, og synes det er synd at hennes kollegaer fortsatt mener at *“arkivformidling er en virksomhet vi ikke skal drive med fordi Arkivloven ikke pålegger oss det – arkivformidling tilhører derfor ikke et arkivs kjerneoppgaver”* (Press, 2014, s.1). Hun sier at dette teknisk sett er rett - det står ingenting i arkivloven om at arkivene skal drive med formidling. Hennes poeng er dog at det enkle faktum at det ikke står i loven ikke nødvendigvis betyr at vi *ikke* skal drive med formidling.

Formidling har ingen plass i arkivloven, fordi loven kun dekker den administrative funksjonen arkivene skal ha i offentlig sammenheng og beskytter dokumentasjonen som blir skapt. Press mener at arkivformidling likevel må være en del av kjerneoppgøret, fordi uten formidling forsømmes en del av arkivets rolle som demokratiserende samfunnsinstitusjon. (Press, 2014, s. 3). Det ville vært unaturlig å inkludere arkivformidling i lovverket fordi det i utgangspunktet bare er en konkret måte å oppnå samfunnsoppgøret på; det behøves ikke noe lovregulering utenom beskyttelse av informasjon, hvilket finnes i unntaksreglene.

Avslutning

Arkivformidlingsdebatten har argumenter som går både for og mot arkivformidling. Argumentene som går *i mot* lener seg på at det ikke er del av den tradisjonelle rollen arkivaren skal ha som *vokter* av arkivet. I tillegg mener de at dersom arkivene forviller seg bort i det som essensielt er historikerens jobb vil samfunnet ha mindre tillit til det de mener er arkivets hovedbeskjeftigelse; nemlig bevaring av arkivmateriale. Ofte er de enig med at tilgjengeliggjøring bør være en del av samfunnsoppdraget til arkivene, men å bruke ressurser på formidling er ikke en prioritet når det finnes en enorm oppgave i å håndtere overproduksjonen av digitalt skapt materiale. Derfor blir arkivformidling ikke aktuelt, spesielt for Arkivverket, innen den problemstillingen er løst.

Argumentene *for* arkivformidling er mange; formidling av arkivmateriale kan skape høyere medborgerskapskompetanse, det kan øke bruk av arkivene (spesielt over tid, dersom man formidler til skoleelever), og det øker arkivenes synlighet i samfunnet; dvs at arkivene ikke bare får vist innholdet, men de får også formidlet deres egen eksistens. Formidling av arkivmateriale øker også den totale tilgjengeliggjøringsprosessen for arkivene; via formidling kan man nå ut til grupper som ellers ikke ville hatt tilgang til informasjonen de behøver, og dermed øker den demokratiserende effekten arkivene har på samfunnet. Formidling kan også virke holdningsendrende; de som ellers ikke visste hva et arkiv var, eller hva arkivet kunne være for dem, vil via formidling ha økt forståelse for arkivet som institusjon. Formidling har også vist seg å være en stor bidragsgiver til utvikling av det norske kulturfeltet, og har åpnet for en mer brukerorientert tilnærming for arkivene.

Teknologiske utvinninger og digitalisering har unektelig hatt en stor påvirkning på hvordan arkivene og arkivarene ser på seg selv og på sitt samfunnsoppdrag. Mulighetene som blir tilgjengelig er uendelig, og debatten har tatt en tydelig vending i samsvar med utvikling av teknologiske og digitale løsninger. Digitaliseringen har kommet for å bli, og arkivsektoren vil tjene på å benytte seg av den, spesielt i samarbeid med deres formidlingsarbeid. De må dog ikke gå i fellen med å tro at digitaliseringen er hele løsningen på svaret om arkivets samfunnsrolle; men heller utnytte verktøyet til sitt fulle potensiale, i samsvar med politiske bestemmelser, aktiv dialog og stadig utforskning av seg selv. Det er åpenbart rom og behov

for arkivformidling i arkivets samfunnsoppdrag; men ressursene må tillate det og det må være i harmoni med bevaringsoppdraget.

Litteraturliste

Ask, K. og Søråa, R. (2021) *Digitalisering. Samfunnsendring, brukerperspektiv og kritisk tenkning*. Bergen: Fagbokforlaget. s. 1-43.

Bjelland, L. (2013) Arkivkvalitet, historiefortelling (og formidling, i teorien) - noen refleksjoner, i Lange, H. og Spring, U. (red) *Til arkivet. Formidling for framtida - tanker om arkiv*. ABM-utvikling, s. 25-36.

Bjelland, L. (2022) “Aktiv formidling” og “Passiv tilgjengeliggjøring” 20 år etter, i *Formidling og forskning i arkivsektoren*, Arkivarforeningens vårseminar (21), s. 45-74.

Tilgjengelig fra: <https://www.arkivarforeningen.no/wordpress/wp-content/uploads/2022/04/NA28-Bjelland.pdf> [Hentet: 03.05.2022]

Blais, G. og Enns, D. (1990) From paper archives to people archives: Public programming in the Management of Archives, *Archivaria*, 31 (winter, 1990-91), s. 101-113.

Christensen, C. (2017) Bevaring, formidling, interaksjon: Refleksjoner rundt arkivet som levende hus, *Tidsskriftet arkiv*, 8-2 (2017), s. 1-10.

Haugland, M. (2004) Kunnskapsformidling for folk flest, *Arkheion* (2-2004), s. 3-6.

Herstad, j. (2004) Arkivaren som historieforteller, *Dagbladet*, 14.04.2004. Tilgjengelig fra: <https://www.dagbladet.no/kultur/arkivaren-som-historieforteller/65958817> [Hentet: 22.03.2022]

Jensen, B., og Jensen, C. S. H. (2004). Arkivformidling – Arkiver for alle?, *Nordisk Arkivnytt* 3, s. 1-13.

Jenssen, L.C. og Carstens, S. (2020) Kampen om arkivarens sjel, *Historisk tidsskrift*, (3-2020), s. 212-226.

Kulturdepartementet (1997) *Handlingsplan for IT på kulturområdet 1998-2001*.

Lindbach, H. (2004) Formidling av arkiv - et forsøk på en problematisering, *Arkheion* (2-2004), s. 10-15.

Marvik, S. (2004) Leder, *Arkheion* (2-2004), s. 1.

Meld. St. 7 (2012-2013): *Arkiv*.

Press, M. (2013) Har vi lov å drive med arkivformidling? Fortsatt er brennende spørsmål i Norge, *Tidsskriftet Arkiv*, (4-2013), s. 1-4).

Røsjø, E. (2004) Formidling i Oslo Byarkiv, *Arkheion* (2-2004), s. 7-9.

St. meld. nr. 22 (1999-2000) *Kjelder til kunnskap og oppleving*.

St.meld. nr. 24 (2008-2009). *Nasjonalt strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv*.

Lovverk:

Arkivlova. *Lov om arkiv*.

Grunnlova. *Kongeriket Noregs grunnlov*.

Offentleglova. *Lov om rett til innsyn i dokument i offentlig verksemd*.

